

**Koszty leczenia i rehabilitacji
poszkodowanego niefinansowane
ze środków publicznych oraz
zadośćuczynienie dla rodzin osób
poszkodowanych w orzecznictwie
Sądu Najwyższego**

**r. pr. Tomasz Młynarski
Biuro Rzecznika Finansowego**

**Rzecznik
Finansowy**

www.rf.gov.pl

Warszawa, 19 kwietnia 2018r.

Wnioski do Sądu Najwyższego o rozstrzygnięcie rozbieżności w wykładni prawa

- **Wnioski RU [2003-2015]:** 17 (10 uchwał, 2 postanowienia merytoryczne i 5 formalnych).
- **Wnioski RF:** 3 (2 uchwały, 1 sprawa w toku).

❖ **Art. 83 ustawy z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (od: 03.04.2018 r.):**

§ 1. Jeżeli w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego ujawnią się rozbieżności w wykładni przepisów prawa będących podstawą ich orzekania, Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego lub Prezes Sądu Najwyższego może, w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa, przedstawić wniosek o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu w składzie 7 sędziów lub innym odpowiednim składzie.

§ 2. Z wnioskiem, o którym mowa w § 1, mogą wystąpić również Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz, w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Rady Dialogu Społecznego, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego i Rzecznik Finansowy.

- ❖ Źródła wiedzy o rozbieżnościach to m.in. działania w sprawach indywidualnych oraz kierowanie do sądów istotnych poglądów. Być może kolejnym będą sprawy dot. skargi nadzwyczajnej.

Koszty leczenia i rehabilitacji poszkodowanego niefinansowane ze środków publicznych

Art. 444 § 1 KC: W razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia naprawienie szkody obejmuje wszelkie wynikiłe z tego powodu koszty. Na żądanie poszkodowanego zobowiązany do naprawienia szkody powinien wyłożyć z góry sumę potrzebną na koszty leczenia.

**Uchwała Sądu Najwyższego (7)
z 19 maja 2016 r., sygn. III CZP 63/15:**

Świadczenie ubezpieczyciela w ramach umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych obejmuje także uzasadnione i celowe koszty leczenia oraz rehabilitacji poszkodowanego niefinansowane ze środków publicznych.

Koszty prywatnego leczenia i rehabilitacji w świetle uchwały SN (III CZP 63/15)

- Poszkodowanemu należy pozostawić możliwość wyboru systemu leczenia publicznego lub prywatnego, przynajmniej w takiej sytuacji, w której brak podstaw do przyjęcia istnienia pełnego wyboru alternatywnego z racji istotnego ograniczenia faktycznego dostępu do usługi medycznej oferowanej w ramach powszechnego systemu ubezpieczeń. Chodzi tu przede wszystkim o sytuacje typowe, tj. szerszy zakres prywatnych usług medycznych, niemożność skorzystania przez poszkodowanego ze świadczenia medycznego oferowanego przez publiczny system świadczeń z powodu odległego, niewskazanego medycznie czasu jego zrealizowania. Katalog takich zdarzeń może być, oczywiście, uzupełniony o sytuacje szczególne wynikające z konkretnego stanu faktycznego, w którym istotny jest nie sam dostęp faktyczny do publicznej usługi medycznej, ale także poziom merytoryczny i techniczny takiej usługi z punktu widzenia medycznych rokowań jej efektywności.
- Poszkodowany powinien udowodnić poniesione koszty celowe leczenia lub rehabilitacji pozostające w związku przyczynowym z doznanym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia, w tym potrzebę poddania się odpłatnemu leczeniu w placówkach prywatnych, a także wykazać poszczególne rodzaje tych kosztów powiązanych z etapami leczenia lub rehabilitacji.

Koszty prywatnego leczenia i rehabilitacji w świetle uchwały SN (III CZP 63/15)

- Nie można obarczać poszkodowanego obowiązkiem każdorazowego dowodzenia tylko za pomocą wskazywanych przez zobowiązanego środków dowodowych (np. odpowiednich zaświadczeń medycznych) zasadności skorzystania z leczenia lub rehabilitacji niefinansowanych ze środków publicznych.
- Jeżeli ubezpieczyciel powołuje się wobec poszkodowanego na ustawowy obowiązek minimalizacji szkody, to może kwestionować celowość poniesionych przez niego kosztów; wtedy ciężar dowodu spoczywa na ubezpieczycielu (art. 6 k.c.).
- ✓ Celowość można odnieść do aspektów medycznych. Uzasadniony charakter kosztów – do aspektów organizacyjnych, faktycznych (czy w danych uwarunkowaniach zdrowotnych i życiowych poszkodowanego uzasadnione było uzyskanie świadczeń nierefundowanych).
 - starania poszkodowanego ukierunkowane na poprawę stanu zdrowia dają szanse na zmniejszenie ekonomicznych kosztów uszczerbku (-> niezdolność do pracy, opieka) oraz rozmiaru krzywdy
 - motywem decyzji poszkodowanego może być również m.in. chęć kontynuacji korzystania z prywatnej opieki medycznej i/lub niemożność pogodzenia leczenia w systemie publicznym z innymi ważnymi aktywnościami życiowymi (praca, rodzina); także – wysokie kwalifikacje, zaufanie itd.

Koszty leczenia i rehabilitacji poszkodowanego niefinansowane ze środków publicznych

1. „Ochrona zdrowia w Polsce oparta jest przede wszystkim na systemie państwowym. Kondycja państwowej służby zdrowia pogarsza się z każdym rokiem.”

[piu.org.pl]

2. „Rehabilitację powypadkową trzeba podjąć możliwie jak najszybciej. Teoretycznie, osoba poszkodowana może korzystać ze świadczeń udzielanych w ramach NFZ. Niestety dostępność rehabilitacji jest często utrudniona przez odległe terminy wizyt lekarskich i zabiegów.”

[Julita Czyżewska, Grupa PZU]

3. „Jak pokazują ostatnie statystyki, na wizytę u ortopedy trzeba czekać 9-10 miesięcy, na tomografię dolnego odcinka kręgosłupa blisko pół roku, a na rezonans magnetyczny blisko 10 miesięcy.”

[piu.org.pl]

4. „Polacy dostrzegają problemy, z jakimi boryka się publiczna opieka zdrowotna, dlatego też coraz częściej sami inwestują w swoje zdrowie. Już teraz wydają ponad 40 mld zł, a niektóre zestawienia pokazują, że nawet 46 mld zł. To ogromna kwota.”

[Dorota Fal, ekspert ds. ubezpieczeń zdrowotnych PIU]

5. „Już 2,2 mln Polaków ma dodatkowe ubezpieczenie zdrowotne. Liczba pacjentów ubezpieczających się poza Narodowym Funduszem Zdrowia wzrosła w zeszłym roku niemal o jedną czwartą.”

[piu.org.pl]

Koszty prywatnego leczenia i rehabilitacji w aktualnym orzecznictwie sądów

Wyrok SN z 18.05.2017 r. (I CSK 544/16)

- Według opinii biegłych staw skokowy powoda będzie ulegał zwyrodnieniu i degeneracji. Niezbędna jest rehabilitacja – kilka serii zabiegów fizjoterapeutycznych rocznie. Koszt jednej to około 1,5 tys. zł.
- SO: powodowi należy się renta na zwiększone potrzeby, uwzględniająca m.in. odbycie 2-3 turnusów rehabilitacyjnych w ciągu roku.
- SA: Powód nie udowodnił, że zaistniały szczególne okoliczności uzasadniające korzystanie ze świadczeń rehabilitacyjnych poza systemem publicznego ubezpieczenia zdrowotnego, np. że ilość świadczeń w ramach NFZ jest niewystarczająca, by zapewnić mu właściwą dla jego stanu zdrowia rehabilitację.
- SN: Nie można podzielić argumentacji SA, że powód nie udowodnił szczególnych okoliczności, które uzasadniają korzystanie z płatnych zabiegów. Z uzasadnienia uchwały III CZP 63/15 wynika możliwość wyboru przez poszkodowanego, w jakim systemie organizacyjno-prawnym może dojść do poddania się przez niego odpowiednim czynnościom leczniczym i rehabilitacyjnym. Powinien on udowodnić poniesione celowe koszty, pozostające w związku przyczynowym z doznaną krzywdą, co oznacza także potrzebę poddania się odpłatnemu leczeniu w placówkach prywatnych i konieczności wykazania poszczególnych rodzajów tych kosztów (związanych m.in. z zakresem i częstotliwością zabiegów rehabilitacyjnych). Jeżeli ubezpieczyciel kwestionuje celowy charakter takich kosztów, to na nim spoczywa ciężar wykazania niecelowego charakteru takich kosztów.

Zadośćuczynienie dla rodzin osób poszkodowanych

Art. 448 KC: W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny.

**Uchwały Sądu Najwyższego (7) z 27 marca 2018 r.
sygn. III CZP 36/17, III CZP 60/17 i III CZP 69/17:**

Sąd może przyznać zadośćuczynienie za krzywdę osobom najbliższym poszkodowanego, który na skutek czynu niedozwolonego doznał ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu.

Zadośćuczynienie dla bliskich w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego

Wyrok SN z 9.08.2016 r. (II CSK 719/15): Doprowadzenie czynem niedozwolonym do ciężkiego uszczerbku na zdrowiu dziecka, którego efektem jest niemożność nawiązania z nim typowej więzi rodzinnej, stanowi naruszenie dóbr osobistych rodziców. Stwierdzenie naruszenia dobra osobistego powinno jednak dotyczyć poważnego i trwałego inwalidztwa dziecka, wskutek którego jest ono niezdolne do samodzielnej egzystencji, wykonywania podstawowych czynności życiowych i w konsekwencji nawiązania typowej dla więzi rodzinnej relacji z rodzicami, z uwagi na ograniczenia w zdolności do komunikowania się.

Wyrok SN z 10.02.2017 r. (V CSK 291/16): Spowodowanie ciężkiego rozstroju zdrowia osoby najbliższej, którego skutkiem jest nieodwracalny stan wegetatywny, stanowi naruszenie prawa do nawiązania z osobą najbliższą relacji typowych dla więzi rodzinnych oraz podtrzymywania tych relacji. Do naruszenia dobra osobistego dochodzi, gdy wykazane zostanie istnienie rzeczywistych, silnych i trwałych więzi emocjonalnych, przejawianych na zewnątrz w sposób umożliwiający obiektywną weryfikację ich istnienia, co wyłącza uznanie za dobro osobiste samego uczucia przywiązania do innej osoby, a wynikiem zdarzenia wywołującego szkodę jest poważne i trwałe inwalidztwo osoby bliskiej, wskutek którego jest ona niezdolna do samodzielnej egzystencji, wykonywania podstawowych czynności życiowych oraz nawiązania logicznego kontaktu z otoczeniem, a w konsekwencji nawiązania typowej dla więzi rodzinnej relacji z bliskimi.

Zadośćuczynienie dla bliskich w dotychczasowym orzecznictwie sądowym

* SA we Wrocławiu z 17.09.2013 (I ACa 840/13)

Błąd przy operacji (młoda kobieta, stan wegetatywny). Pozwane województwo (następca prawny szpitala). Dzieci 3 i 4 lata – żądanie po 300 tys. SO zasądził po 150 tys. SA podtrzymał.

* SA w Gdańsku z 13.11.2015 (I ACa 482/15)

Błąd okołoporodowy (mózgowe porażenie dziecięce, tetraplegia, epilepsja). Pozwany szpital i ZU. Matka żądała 300 tys. (też za naruszenie praw pacjenta), a ojciec 100 tys. SO zasądził 100 tys. dla matki (łącznie z prawami pacjenta) i 70 tys. dla ojca. SA podtrzymał.

* SO w Katowicach z 17.06.2016 (I C 223/12)

Błąd okołoporodowy (afazja, lekkie upośledzenie rozwoju psychomotorycznego). Pozwany szpital. Matka żądała 200 tys., a ojciec 100 tys. SO zasądził po 60 tys. SA podtrzymał.

* SA w Warszawie z 18.01.2016 (VI ACa 1405/14)

Błąd okołoporodowy (mózgowe porażenie dziecięce, tetraplegia, małogłowie, epilepsja). Pozwany szpital, a ZU interwenientem. Rodzice żądali po 300 tys., SO zasądził matce 70 tys., a ojcu 30 tys. SA podwyższył obojgu do 300 tys. Postępowanie kasacyjne w SN (I CSK 472/16).

Zadośćuczynienie dla bliskich w dotychczasowym orzecznictwie sądowym

* SA we Wrocławiu z 27.01.2016 (I ACa 1516/15)

Wypadek drogowy (dorosły mężczyzna – ośpienie, brak kontaktu logicznego, brak świadomości miejsca i czasu, pełne uzależnienie od opieki). Powodami synowie (mieli 6 i 9 lat) – żądali po 150 tys. Pozwany ZU. SO zasądził po 60 tys. SA podwyższył do 80 tys. SN podtrzymał (V CSK 291/16).

* SO w Nowym Sączu z 23.03.2017 (I C 241/12)

Błąd okołoporodowy (niedowład połowiczny lewy, ale prawidłowy rozwój intelektualny dziecka). Pozwany szpital. Matka – żądanie 100 tys. zł. SO zasądził 20 tys., brak apelacji.

* SA w Warszawie z 19.05.2017 (VI ACa 151/16)

Błąd okołoporodowy (mózgowe porażenie dziecięce, tetraplegia). Pozwani lekarz, szpital i ZU. Rodzice żądali po 100 tys. SO zasądził w całości. SA podtrzymał.

* SA w Białymstoku z 17.08.2017 (I ACa 835/14)

Błąd okołoporodowy (mózgowe porażenie dziecięce, tetraplegia, epilepsja, karmienie sondą). Pozwani lekarz, szpital i ZU. Rodzice żądali po 200 tys. zł. SO zasądził po 150 tys. SA podtrzymał.

➤ średnia zasądzona kwota: 122,6 tys. zł (więcej niż średnie kwoty zasądzane w razie śmierci)

Zadośćuczynienie dla bliskich w świetle orzecznictwa – wnioski ogólne

- Dobro osobiste podlegające ochronie jest ujmowane w różny sposób (prawo do życia w rodzinie, prawo do niezakłóconego życia rodzinnego, szczególna więź emocjonalna, więź emocjonalna łącząca osoby bliskie, więź rodzinna itp.). Nie ma to większego znaczenia – jest to odrębne, ugruntowane już w orzecznictwie dobro osobiste.
- Typy czynów niedozwolonych potwierdzonych w orzecznictwie: zamiana noworodków w placówce medycznej, utrudnianie kontaktów z dzieckiem, spowodowanie śmierci najbliższego członka rodziny, spowodowanie ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu osoby najbliższej.
- Inne potencjalne zdarzenia mogące uzasadnić ochronę z art. 448 KC dla członków rodziny: bezprawne pozbawienie lub ograniczenie praw rodzicielskich, bezprawne pozbawienie wolności osoby najbliższej (w wyniku tymczasowego aresztowania, umieszczenia w więzieniu, przetrzymywania w szpitalu psychiatrycznym czy porwania), zarażenie małżonka/partnera wirusem HIV albo pozbawienie go zdolności płodzenia lub spowodowanie jego impotencji.
- Ten sam czyn niedozwolony może wyrządzać krzywdę różnym osobom. Roszczenie o zadośćuczynienie przysługuje każdemu, czyje dobro osobiste zostało naruszone. Osoba dochodząca ochrony na podstawie art. 448 k.c. może być poszkodowana bezpośrednio i dochodzić naprawienia własnej krzywdy, doznanej poprzez naruszenie jej własnego dobra osobistego, nawet jeśli zachowanie sprawcy bezpośrednio było skierowane nie przeciwko niej, lecz przeciwko jej bliskiemu. Gdyby nie art. 448 => art. 445 § 1 i 444 KC. 12

Zadośćuczynienie dla bliskich – przesłanki

❑ „ciężki i trwały uszczerbek na zdrowiu”

- Czy chodzi o ciężki uszczerbek na zdrowiu w rozumieniu art. 156 KK ?? (pozbawienie człowieka wzroku, słuchu, mowy, zdolności płodzenia, inne ciężkie kalectwo, ciężka choroba nieuleczalna lub długotrwała, choroba realnie zagrażająca życiu, trwała choroba psychiczna, całkowita albo znaczna trwała niezdolność do pracy w zawodzie lub trwałe, istotne zeszpecenie lub zniekształcenie ciała)
- Czy stały uszczerbek na zdrowiu w rozumieniu art. 11 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych?? (takie naruszenie sprawności organizmu, które powoduje upośledzenie czynności organizmu nierokujące poprawy)
- raczej warunek *sine qua non*, a podstawową przesłanką jest naruszenie prawa do nawiązania z osobą najbliższą relacji typowych dla więzi rodzinnych oraz podtrzymywania tych relacji (niemożność nawiązania typowej więzi rodzinnej, pozbawienie realnej możliwości budowania, pielęgnowania i kształtowania prawidłowych relacji rodzinnych).
- ❖ „Ciężko ranni w wypadkach drogowych” (2016 – 12.078)??? KNF w swoim wniosku do SN: 5/20/50/100 % ciężko rannych, wypadki od 1997, koszt rezerw „od ok. 0,6 mld do nawet 16,5 mld”

Zadośćuczynienie dla bliskich – przesłanki

Zaburzenia świadomości po uszkodzeniach mózgu

- Kod R40.2 w klasyfikacji ICD-10:

- śpiączka (głęboka nieprzytomność, brak świadomości, do 2-5 tygodni),
- stan wegetatywny, VS (sporadyczne przebudzenia, ruchy mimowolne, brak świadomości),
- stan minimalnej świadomości, MCS (niekonsekwentne oznaki świadomości, brak funkcjonalnego kontaktu),
- zespół zamknięcia (odbieranie bodźców, brak celowej aktywności poza ruchem gałek ocznych).
- Przyczyny VS: urazowe uszkodzenie mózgu, TBI (24-72% / 30%), inne uszkodzenia mózgu (krwotoki śródczaszkowe, guzy, niedokrwienie mózgu po NZK, stany końcowe schorzeń neurologicznych).
- Po roku od urazowego uszkodzenia (3-6 mies. od innego) VS jest uznawany za utrwalony (PVS).
- Skala Glasgow (GCS) stosowana do oceny świadomości (3-15 pkt). Program leczenia VS przy 6-8 pkt.
- Wg danych NFZ liczba dorosłych pacjentów z rozpoznaniem R40.2 to 600-700 rocznie. Wg szacunków AOTMiT liczba osób z przedłużającą się śpiączką to 270-540 rocznie.

Mózgowe porażenie dziecięce, afazja i tetraplegia, zaburzenia psychoorganiczne (otępienie, poważne zaburzenie osobowości) itp.

Zadośćuczynienie dla bliskich – krąg uprawnionych

□ „osoby najbliższe poszkodowanego”

- Art. 446 § 3 i 4 KC: Sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego (...)
- W orzecznictwie SN dotyczącym zadośćuczynienia z art. 448 KC w związku ze śmiercią poszkodowanego do opisu kręgu osób uprawnionych używane są różne określenia: „najbliżsi członkowie rodziny”, „członkowie rodziny”, „osoby bliskie”, „osoby najbliższe”.
- Określenie „osoby najbliższe poszkodowanego” użyte w pytaniu Rzecznika Finansowego.
- Art. 115 § 11 KK: Osobą najbliższą jest małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu.
- decyduje poczucie bliskości i wspólności, nie tylko względy pokrewieństwa, lecz przede wszystkim faktyczny układ stosunków między bliskimi
- istotna dla oceny naruszenia dobra osobistego oraz rozmiaru krzywdy okoliczność – stosunek uprawnionego do poszkodowanego już po doznaniu przez niego uszczerbku
- nadużycie prawa podmiotowego (art. 5 KC)

Zadośćuczynienie dla bliskich – zasada odpowiedzialności

Zasada winy

Poszkodowany może żądać kompensaty krzywdy tylko za zawinione naruszenie jego dobra osobistego (m.in. uchwała SN z 9.09.2008 r., III CZP 31/08 oraz wyroki SN z 10.11.2010 r., II CSK 248/10 i z 25.05.2011 r. II CSK 537/10).

Bezprawność, gdy odpowiada Skarb Państwa

Jeżeli źródłem odpowiedzialności Skarbu Państwa jest krzywda pozostająca w normalnym związku przyczynowym z wykonywaniem władzy publicznej, to odpowiedzialność za nią z art. 448 k.c. jest oparta na przesłance bezprawności (m.in. uchwała SN z 18.10.2011 r., III CZP 25/11).

----- a może jednak -----

Czyn niedozwolony

Sprawca wypadku komunikacyjnego, ponoszący odpowiedzialność na zasadzie ryzyka (art. 436 § 1 k.c. w zw. z art. 435 § 1 k.c.) odpowiada także na zasadzie ryzyka na podstawie art. 448 k.c. za szkodę niemajątkową wyrządzoną osobie bliskiej poszkodowanego tym zdarzeniem wskutek naruszenia jej dóbr osobistych (wyrok SN z 10.02.2017 r., V CSK 291/16; też postanowienie SN z 31.08.2017 r., V CSK 590/16).